

Proloog: Zeldina

Het was aan het begin van de eenentwintigste eeuw. Ik was ergens in de dertig. Ik stond buiten voor de deur van ons kantoor in Johannesburg. Zoals gewoonlijk wachtte ik de komst van Nelson Mandela af om hem welkom te heten, hem naar zijn kantoor te brengen en op de hoogte te brengen van de afspraken van die dag. Elke keer als zijn auto de hoek om kwam, lichtte mijn gezicht op, ongeacht de druk waar ik op dat moment onder stond. De glimlach op mijn gezicht was er een die overladen was met liefde en bewondering, vergelijkbaar met de glimlach die je hebt als je je favoriete grootouders ziet. Zijn auto kwam tot stilstand en de lijfwachten stapten uit. We begroetten elkaar en wisselende kort beleefdheden uit voordat ze de zwaarbewapende autodeur openden zodat Madiba kon uitstappen. Madiba is Nelson Mandela's clannaam in Zuid-Afrika. Het is ook het woord waarmee mensen vertederd naar hem verwijzen. Sommigen noemen hem *Tata*, wat 'vader' betekent, maar de meeste mensen noemen hem en spreken hem aan met Madiba. Ik noemde hem Khulu, een afkorting van *Tata um'khulu* wat 'grootvader' betekent.

Terwijl hij uit de auto stapte, keken we elkaar aan. 'Goedemorgen, Khulu,' zei ik. Hij noemde mij Zeldina. Hij kreeg zijn wandelstok aangereikt zodat hij daarop kon steunen om uit de auto te stappen. De stok was gemaakt van ivoor en was een cadeau van zijn goede vriend Douw Steyn. Hij gaf niet veel om materiële dingen, maar zijn wandelstok was een van de voorwerpen waar hij waarde aan

hechtte en hij bewaakte hem met zijn leven.

‘Goedemorgen, Zeldina,’ antwoordde hij terwijl hij uit de auto stapte. Zijn gezicht lichtte op met zijn gebruikelijke glimlach, hoewel ik enige reserve bespeurde. Toen de lijfwachten hem hadden geholpen om hem stevig op zijn benen te krijgen, droegen ze hem aan mij over. Hij leunde op zijn wandelstok en hield mijn arm vast met zijn linkerhand.

‘Hoe gaat het vanochtend met u, Khulu?’ vroeg ik.

‘Het gaat goed, Zeldina,’ zei hij, maar hij vroeg niet hoe het met mij ging, zoals hij gewoonlijk deed. Dat was een ander teken dat hem iets dwarszat. Terwijl we zijn kantoor binnenliepen, bedacht ik dat ik hem even de tijd zou geven om zijn gedachten op een rijtje te zetten voordat ik hem zou overladen met alle informatie over de dag die voor hem lag. Toen de deur van zijn kantoor dicht zat, begon hij:

‘Weet je, Zeldina, ik had een droom vannacht.’

‘Ja?’ antwoordde ik.

‘Ik droomde dat je me verliet, dat je me in de steek liet...’ zei hij.

Ik was met stomheid geslagen. Ik? Zeldina la Grange? Nelson Mandela in de steek laten? Op dat moment was ik bijna tien jaar bij hem in dienst. Wat had hem het gevoel gegeven dat ik hem zou verlaten? Juist het tegendeel was waar, omdat ik vanwege mijn jeugd degene was die bang was om te worden verlaten. Ik legde mijn linkerhand op zijn linkerhand, waarmee hij zich vasthield aan mijn rechterarm, en zei: ‘Khulu, ik zou nooit in staat zijn zoiets te doen en wilt u er alstublieft nooit meer aan denken. Ik kan u verzekeren dat ik u nooit zal verlaten.’ En op lichtere toon voegde ik eraan toe: ‘Ik denk eerder dat u mij gaat verlaten of me wegjaagt voordat ik u in de steek kan laten.’

Hij keek me aan, glimlachte weifelend en trok zijn wenkbrauwen op. ‘Dat zal ik nooit doen,’ antwoordde hij toen.

Dat was de warmte in onze relatie. We hadden elkaars bevestiging nodig. We zorgden voor elkaar. Ik was gaan houden van deze man, die eens de vijand van mijn volk was. Hij vertegenwoordigde angst in onze ogen. Als witte Afrikaners die opgroeiden in de tijd van apartheid in Zuid-Afrika, hadden we ons leven besteed aan het onderdruk-

ken van dezelfde mensen die Nelson Mandela vertegenwoordigde. Hij was de stem van de onderdrukten en de vrijheidstrijd. Slechts vijftien jaar na zijn vrijlating uit de gevangenis probeerde ik mijn betrokkenheid bij de man die we ooit verachtten uit te leggen en te verdedigen.

Apartheid was het systeem dat de blanke regering in Zuid-Afrika in de jaren veertig van de vorige eeuw had geïntroduceerd. Het stond voor blanke overheersing en onderdrukking van de zwarten en er waren duidelijke wetten die de afzondering en rassenscheiding van blanken en zwarten in Zuid-Afrika regelden. De apartheidswetten werden gehandhaafd in kerken en scholen, op stranden en in restaurants, en overal waar de blanke minderheid zich geïntimideerd kon voelen door de aanwezigheid van zwarte mensen.

Ondanks dat ging het grootste deel van mijn beroepsleven gelijk op met dat van Nelson Mandela, we hielden ons aan elkaar vast. Ik was een jong Afrikaans meisje wier meningen en denkwijze werden veranderd door de grootste staatsman van onze tijd. Maar voor mij was hij meer dan mijn morele geweten. Ik had geleerd om om hem te geven, omdat hij om mij gaf. Hij vormde en veranderde mijn manier van denken, omdat hij een blanke, Afrikaanssprekende jonge vrouw in dienst had genomen als persoonlijke assistente. Iets wat niet alleen nog nooit eerder was gebeurd, maar wat ook ondenkbaar was.

DEEL I

‘Als het niet goed is, laat het dan gaan’

1970-1994

Jeugd

Ik ben geboren op 29 oktober 1970 in Boksburg, een stadje in Zuid-Afrika ten oosten van Johannesburg.

Op die dag zat Nelson Mandela al acht jaar in de gevangenis. Hij zat vanaf 1962 opgesloten en werd in 1964, tijdens het Rivoniproces, wegens landverraad tot levenslang veroordeeld. Om zijn strijd tegen apartheid werd hij, samen met andere politiek gevangenen, vastgezet op Robbeneiland, een troosteloos oord voor de kust van Kaapstad.

In die tijd werkte mijn vader bij een bouwbedrijf en mijn moeder was onderwijzeres. Ze waren erg arm. Ik had één broer, Anton, die drie jaar ouder was. Omdat onze ouders blank waren, hadden we al bij de geboorte een streepje voor. Zo werkte dat nu eenmaal in 1970 in Zuid-Afrika. Hoewel mijn wederzijdse grootouders elke zomer in december naar dezelfde vakantiebestemming gingen, leerden mijn ouders elkaar pas in Boksburg kennen, toen mijn moeder een studie volgde om onderwijzeres te worden en mijn vader voor de post werkte.

De voorouders van mijn vader stamden af van Franse hugenoten, die in de jaren tachtig van de zeventiende eeuw Zuid-Frankrijk ontvluchtten vanwege de achtervolging van protestanten door de katholieke overheid. De familie La Grange kwam oorspronkelijk uit het stadje Cabrières, in de buurt van Avignon. Als secretaresse van Nelson Mandela ben ik daar een paar keer geweest.

Mijn grootouders van moederskant hadden twee kinderen. Ze woonden in Mosselbaai, een kuststadje in West-Kaap, gelegen aan de

schitterende Tuinroute. De zus van mijn grootmoeder was de eerste vrouwelijke apotheker in Zuid-Afrika en tot op de dag van vandaag heeft de familie Scholtz een zeer goed bekendstaande apotheek in Willowmore in Oost-Kaap. Ze was een zeer imponerende vrouw en door haar unieke prestatie keken we erg naar haar op.

Ik was ook dol op mijn grootvader van vaderskant. Hij heette Anthony Michael, maar we zeiden altijd opa Mike tegen hem. Hij kwam een paar keer per jaar een week of wat bij ons logeren. Hij rookte pijp en we konden slecht tegen de rook. Hij had zijn eigen stoel en veegde voortdurend zijn hand af aan de armleuning. De huid van zijn hand was oud en gerimpeld en de tabak bleef in de rimpels zitten. Als hij weer weg was, liet hij een zwarte armleuning achter. Mijn moeder was daar niet blij mee, maar niemand verbood hem om binnenshuis te roken.

Mijn moeder was de oudste van de drie kinderen van de familie Strydom. De enige bekende persoon met dezelfde achternaam was J.G. Strijdom (soms ook gespeld als Strydom). Hij was van 1954 tot 1958 de zesde premier van Zuid-Afrika. Hij werd opgevolgd door H.F. Verwoerd, de architect van de apartheid. Toen ik als kind ontdekte dat een Strijdom premier was geweest, bleef ik volhouden dat hij familie was, ook al was dat niet waar.

De vader van mijn moeder kwam om bij een motorongeluk toen zij pas twaalf was. Ik heb haar vaak gevraagd hoe ze het nieuws over zijn overlijden hoorde. Ze praatte er niet graag over, maar zei dat ze nog wist dat ze wakker werd doordat er iemand op de deur klopte en dat ze even later haar moeder hysterisch hoorde huilen.

Mijn grootmoeder kon haar kinderen niet bij zich houden. Ze werkte als administratieve kracht voor de Zuid-Afrikaanse spoorwegen en het was voor haar financieel niet te doen om in haar eentje drie kinderen groot te brengen.

Omdat mijn moeder de oudste was, werd zij naar een weeshuis gestuurd. Het tehuis stond in Kaapstad en mijn moeder heeft nog steeds een hekel aan die stad. Ze voelde zich daar zo in de steek gelaten.

Mijn moeder zag haar moeder en de andere kinderen maar één keer per jaar, tijdens de zomervakantie. Zowel de familie La Grange als de

familie Strydom kampeerde in Hartenbos, een gebied in de buurt van Mosselbaai, maar de families kenden elkaar niet.

Mijn moeders jeugdherinneringen zijn beperkt tot ellende, verwaarlozing en verdriet. De wereld had te lijden van de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog en kroop maar langzaam uit de economische depressie. Mijn moeder onderging daar, zelfs als blank Afrikaans kind in de jaren veertig, de gevolgen van in de vorm van armoede. Ik vind het knap dat ze haar moeder nooit iets kwalijk heeft genomen.

Oma Tilly, de moeder van mijn moeder, hoorde bij ons leven, ook al had ze haar dochter op jonge leeftijd afgestaan. Ze woonde vlak bij ons en ik ging vaak bij haar langs als ik van de lagere school naar huis liep, omdat ze halverwege de school en ons huis woonde. Daarvóór woonde oma Tilly tegenover het Uniegebouw. Dat staat boven op een heuvel en kijkt uit op Pretoria, de stad waar de regering zetelt. Het Uniegebouw was ontworpen door Herbert Baker en hier zetelde de apartheidsregering. Het was een gigantisch, indrukwekkend en mooi pand en wij hadden het gevoel dat mijn oma zo'n beetje tegenover het Witte Huis woonde.

Op zondag gingen de families La Grange en Strydom, mijn oom en zijn gezin en wij, naar mijn oma om daar te lunchen. Daarna maakten wij met z'n allen een wandeling over het keurig bijgehouden gras van het Uniegebouw. Het pand vertegenwoordigde de hoogste autoriteit en we liepen daar vol respect de trap op. Mijn neven en nichten en mijn broer en ik speelden daar, en rolden schaterlachend van de groene heuvels naar beneden. We waren blij kinderen die opgroeiden in de tijd van de apartheid in Zuid-Afrika.

Als blanken hadden wij speciale privileges, we kregen een goede opleiding, hadden recht op bepaalde diensten en vonden dat het land ons toebehoorde. Onze regering had apartheid aangegrepen om mensen op grond van ras, klasse en cultuur te scheiden.

Eind jaren vijftig noemde president Hendrik Verwoerd, aangesteld door de Afrikaanse leiders, het 'beleid'. 'Ons beleid is dat van een goede buur', waarmee hij suggereerde dat de blanken voor alle rassen in Zuid-Afrika zouden zorgen. Maar in de praktijk kwam het erop neer

dat door de apartheid blanken ten koste van de rest van de bevolking profiteerden van de economie, voordelen en rijkdom van de grondstoffen van het land.

Halverwege de jaren zeventig had de apartheidsregering een racistische staat gecreëerd, gefundeerd op beslissingen die in het Uniegebouw waren genomen. Zwarte en blanke mensen werden gescheiden, mochten niet met elkaar trouwen, bevriend zijn, seks hebben of in dezelfde stad wonen. Er golden regels, vastgelegd in de Groepsgebiedenwet, waarmee men mensen wilde verbieden vrij rond te lopen, en ervoor wilde zorgen dat ze binnen een bepaald gebied bleven. Zwarte mensen mochten niet in dezelfde bus zitten en niet in hetzelfde stuk zee zwemmen als blanken. Door de apartheidspolitiek mocht Zuid-Afrika in 1974 niet deelnemen aan de Verenigde Naties en werd er in 1977 een resolutie aangenomen die een wapenembargo tegen ons land oplegde. De Verenigde Staten, Groot-Brittannië en Frankrijk waren het echter niet eens met de uitsluiting van Zuid-Afrika van de VN, ondanks de vele resoluties die daarom verzochten.

Hoewel mijn land overal als een paria werd gezien, bleven we in de buurt van de regering spelen en lachen. Dat kwam doordat mijn familie beschermd werd. Beschermd tegen lui als Nelson Mandela. We waren bang voor mensen zoals hij, zwarten die erop gebeten waren om de regering omver te werpen en die het blanke gezag aanvochten.

Mijn ouders zaten niet in de politiek en werkten evenmin voor de regering, maar toch stonden we achter hun beleid. Je zou ons racistisch kunnen noemen. We waren het toonbeeld van de typisch blanke familie uit de middenklasse: we volgden de wet en juichten alles toe wat de kerk en de regering ons zeiden dat we moesten doen. Ons respect voor de autoriteiten en de band met de Nederlands Hervormde Kerk waren ons met de paplepel ingegeven. Net als veel blanke gezinnen gingen we op zondagochtend naar de kerk en namen we deel aan allerlei kerkelijke activiteiten om te laten zien wat voor keurige burgers we wel niet waren.

Apartheid had een plaats in ons leven. We leefden gescheiden. Dat was heel normaal, niet alleen omdat de aan de macht zijnde Nationale

Partij dat voorschreef, maar ook omdat onze kerk erachter stond.

Iedereen die niet blank was, was zwart en daar hoorden ook kleurlingen en Indiase mensen bij. 'Kleurlingen', die tegenwoordig 'bruin' worden genoemd, stamden net als de blanken van verschillende volken af, alleen hadden sommigen van hun voorouders een kleurtje. In Zuid-Afrika kregen ze dan het stempel 'zwart'.

Blanken stamden meestal af van Nederlanders, Fransen, Duitsers en Engelsen. Hoewel het in die tijd ondenkbaar was, is uit recente onderzoeken gebleken dat het DNA van blanke Afrikaners laat zien dat er ook zwarte en bruine voorouders zijn geweest, iets wat moeilijk te verkroppen is voor sommige blanken.

Toen er nog apartheid was, stond je er niet bij stil, maar leefde je eraan. Ik weet nog dat zwarte mensen altijd een pasje bij zich moesten hebben en dat ze dat aan iedere agent die daarom vroeg moesten laten zien. Ik wist niet dat op die pas stond waar ze zich mochten begeven en als zij in een bepaald gebied geen toegang hadden, maar zich daar toch bevonden, dan konden ze worden opgepakt omdat ze de Pasjeswet overtraden en konden ze gevangen worden gezet voordat ze weer terug werden gebracht naar hun eigen gebied. Als je een pas voor Johannesburg had, mocht je niet naar Pretoria, ook al liggen deze steden maar een kilometer of vijfenveertig van elkaar af. Op die manier wilde de regering de zwarte mensen in hun bewegingsvrijheid beperken.

Volgens onze kerk was dat goed. We hadden daar het recht toe. Inderdaad, rechtser kon bijna niet.

Net als de meeste blanke gezinnen hadden we een zwarte inwonende hulp. Ze heette Jogabeth. Als ik erover nadenk, werden de meeste kinderen van mijn leeftijd door zwarte mensen opgevoed. Ze waren niet alleen de hulp, maar ook een tweede moeder. Jogabeth hoorde binnen bepaalde grenzen (apartheidsgrenzen) tot ons gezin. Ze had een achterkamer en een toilet, maar geen bad of douche. Ze had haar eigen beker en bestek en ze mocht niet die van ons gebruiken. Ik kan me niet herinneren dat mijn ouders haar ooit hebben verboden iets van ons te gebruiken, maar het was voor beide kanten duidelijk. Daar

hoefde niet over te worden gesproken. Toch was Jogabeth mijn steun en toeverlaat.

Het was taboe om een zwarte aan te raken. Los van het feit dat men dacht dat blanken boven zwarten verheven waren, werd mij verteld dat ze veel minder schoon waren, anders roken en dat hun haar van dat van ons verschilde. Je moest er niet aan denken om het haar of gezicht van een zwarte aan te raken. Toch droeg Jogabeth me als peuter rond op haar rug. Hoewel ik nooit haar haren zou hebben aangeraakt, waren haar handen, armen en boezem me tot troost als ik ze nodig had. Omdat ze ons opvoedde, was ze in onze ogen minder zwart dan andere zwarte mensen. Ze vormde geen bedreiging. Ze werkte voor ons en daarom werd ze meer geaccepteerd dan andere zwarte mensen.

Ik herinner me maar al te goed dat mijn broer me vaak pestte en dat Jogabeth me dan troostte. Bij haar voelde ik me veilig en ik wist dat zolang zij voor me zorgde, ik bij haar terecht kon als mijn broer weer naar tegen me deed.

Toen ik twaalf was en mijn vader voor de South African Breweries (SAB) werkte en het tot hoofd logistiek had geschopt, kreeg ik voor het eerst te maken met politieke onrust vanwege de apartheid. Het hoofdkantoor van de SAB bevond zich in Pretoria, in het Poyntongebouw aan Church Street. Op vrijdag 20 mei 1983 nam mijn vader het vliegtuig voor een vergadering in Kaapstad. Even voor vier uur 's middags ging er een bom af, die heel Pretoria op zijn grondvesten liet schudden. Het was meteen in het nieuws en er werd gemeld dat er een autobom pal voor het Poyntongebouw was afgegaan.

Zodra mijn moeder het hoorde, belde ze mijn vaders werk, maar er werd niet opgenomen. Ze belde het vliegveld om te achterhalen of hij op de vlucht van zes uur zat, maar dat soort informatie wordt niet doorgegeven, onder welke omstandigheden dan ook. We kregen niemand te pakken die kon bevestigen of mijn vader tijdens de ontploffing in het gebouw aanwezig was of hij al weg was of hij toevallig daar had gelopen of net de parkeergarage uit was gereden. Hij had vaak za-

kenlunches in restaurants in de buurt van het hoofdkantoor en we hielden ons hart vast. Pas om negen uur, toen hij in zijn hotel in Kaapstad aankwam, belde hij ons dat hij veilig was. Die vijf uur waren de langste uren in mijn leven. We waren blij dat er niets met hem aan de hand was. Ik vroeg me niet af waarom het verzet tegen apartheid zo sterk en heftig was. De gewelddadigheid sterkte mijn geloof in apartheid, het essentiële verschil tussen zwart en blank.

Umkhonto we Sizwe (MK), de militaire afdeling van het Afrikaans Nationaal Congres (ANC) eiste de verantwoordelijkheid op voor de bomaanslag, waarbij negentien mensen werden gedood, onder wie acht zwarten en elf blanken, en ruim 217 mensen gewond raakten. De bom ging af tijdens de spits in Church Street. De twee mannen die het plan hadden opgevat en de bom plaatsten, waren ook omgekomen, omdat de bom te vroeg afging.

Umkhonto we Sizwe, ‘Speer van het land’, werd in 1961 in het leven geroepen, toen Nelson Mandela en enkele andere oprichters van het MK het erover eens waren geworden dat alleen met geweld het gewelddadige regime van de apartheid kon worden bestreden. Aangezien de regering geweld gebruikte tegen het ANC en zwarten onderdrukte, werd in reactie daarop het MK opgericht. In de toespraak die Nelson Mandela in 1964 ter afsluiting van het Rivoniproces hield, zei hij over het MK: ‘Het zou onrealistisch en dom zijn van de Afrikaanse leiders om maar te blijven bidden om vrede en een einde aan het geweld, terwijl de regering onze vreedzame verzoeken met geweld beantwoordt.’

Nadat Mandela in 1962 in Ethiopië en Marokko een militaire opleiding had gevolgd en daar steun zocht voor het MK, was ook hij bereid om geweld te gebruiken. Ik weet alleen niet zeker of hij tijdens zijn gevangenschap wist wat de kadetten van het ANC deden en of degenen die gevangenzaten werden geraadpleegd over gewelddadige acties. In 1983 was Oliver Tambo voorzitter van het ANC; Nelson Mandela was toen vijfenzeftig en zat al twintig jaar opgesloten, en de communicatie met de gevangenen viel niet mee. Ik heb hem gevraagd of hij iets wist van de bom in Church Street en hij vertelde me dat hij er pas achteraf over hoorde.

Het ANC wist dat het het fascistische regime uit de tent moest lokken. De enige manier waarop dat zou lukken, was door geweld te gebruiken. De regering was niet van plan apartheid af te schaffen of de levensstandaard van zwarten te verbeteren; ze trad liever krachtig op tegen de zwarte opstand. Het ANC zette geweld in door strategische plekken aan te vallen. Het Poyntongebouw was strategisch omdat daar het hoofdkwartier van de Zuid-Afrikaanse luchtmacht was gevestigd.

Ik had over het algemeen niet door wat er in mijn land aan de hand was – de armoede en het geweld waarmee zwarten te maken hadden. Maar ik wist wel dat we ieder ons eigen leven hadden en dat we elkaar bevochten in een bittere strijd omdat we niet naast elkaar konden bestaan. Wij wisten niet beter dan dat we moesten omkeren en de andere kant op lopen als een zwarte je aansprak. Je praatte niet met hen en je was bang voor hen. Ze waren onze vrienden niet. Ik was gelukkig met hoe we leefden en wist als kind al dat we de deuren en ramen afsloten omdat we anders 's nachts konden worden aangevallen door zwarte mensen. Ik stond er geen moment bij stil dat blanke mensen ons ook konden aanvallen. Het waren altijd de zwarten. Ik vroeg niet waarom ze ons zouden aanvallen of wie het precies waren en evenmin wat voor leven ze leidden. Ze waren gevaarlijk, en dat was genoeg.

Op zondag baden we in de kerk voor de mannen die onze grenzen bewaakten. Zo hoorde dat, want iedereen deed het. Nou ja, iedereen binnen onze blanke gemeente dan. Ik wist niet over welke grenzen het ging, maar wel dat ze tegen zwarte mensen vochten. Ik wist niet beter dan dat blanken de grenzen bewaakten zodat er niet nog meer zwarte mensen het land in kwamen. Vreemd dat niemand ooit vroeg welke zwarte mensen dat waren. Beschermden we onze grenzen tegen zwarte mensen of tegen milities die Zuid-Afrika binnendrongen om het ANC te steunen? Wij kregen alleen te horen dat we vochten tegen zwarte communisten. Ik geloofde vroeger dat alle zwarte mensen communistisch en atheïstisch waren. Toch hielden zwarten op zondag in de buitenlucht kerkdiensten. Ik lette daar verder niet op en ik

kan me niet herinneren dat de tegenstelling van wat mij werd verteld en wat ik zag me verwarde. Een kind zet geen vraagtekens als het in een veilige omgeving opgroeit. Als ik onderdrukt was geweest, niet naar school had gekund, geen dak boven mijn hoofd had gehad, dan had ik wel vragen gesteld, was ik me meer bewust geweest van de ongelijkheid. Maar in dit geval gebeurde dat niet.

Ik weet nu dat de gemeenschap waarbinnen je opgroeit gevolgen heeft voor hoe je leeft. De mensen om je heen, de volwassenen, geven aan wat wel en niet kan. Jij leidt je leven, zonder te beseffen dat er nog veel meer speelt: politiek, de wereld en allerlei invloeden die deel uitmaken van jouw wereld. Als je het goed hebt, vraag je niets en ik was niet nieuwsgierig naar wat er om ons heen gebeurde. Niemand wordt als racist geboren. Je wordt het door de mensen om je heen. Tegen de tijd dat ik dertien was, was ik een racist. Het zat er toen niet in dat ik ooit degene zou worden die het langst voor Nelson Mandela zou werken. Maar dat was dus wel het geval.